

Mivel Márton Áron nem hagyhatta el a püspökséget, a Szekuritáté tisztjei nem tudtak bejutni a lakásába, hogy megjavítsák a T. O. berendezést. Ha csak apróbb, fokozott diszkréciót nem igénylő, rövid idő alatt megoldható javításokra volt szükség, a Szekuritáté tisztjei villanyszerelőknél álcázva jutottak be a püspökségre, azt színlelve, hogy meg kell vizsgálniuk vagy javítaniuk a villamos berendezést. Mivel nem nélkülözhetők a T. O. berendezés révén nyert értékes információkat, ha a meghibásodás nagyobb mértékű volt, a Szekuritáténak személyek és intézmények egész hadát kellett mozgósítania, hogy eltávolítsák Márton Áront a lakhelyéről, és a műszaki csoportnak optimális munkafeltételeket biztosítsanak.

A T. O. berendezés sorozatos meghibásodása, valamint a javításra kirendelt villanyszerelőnek álcázott tisztnek óvatlansága miatt Márton Áron gyanakodni kezdett, hogy lehallgatókészülék van az irodájában. Egy 1959. október 3-i, Huber Józseffel folytatott – és a Szekuritáté által lehallgatott – beszélgetésében nyíltan hangzott is adott ezen aggodalmának.²¹ A következő években a püspök és a hozzá közel álló személyek meg is kísérelték a mikrofonokat az irodában felkutatni, azonban – legalábbis 1965-ig – nem jártak sikerrel. Mindezzel együtt a püspök sejtése lassacskán bizonyossággá vált, éppen ezért, ha kedvező volt az időjárás, látogatott a püspök a kertben fogadta, főként ha fontos megbeszélvonalójuk volt.²²

Márton Áron püspök és bizalmi emberei elővigyázatossága dacára 1956 és 1980 között a Szekuritáté tisztjei számára, akik a püspök operatív megfigyelési dossziéján dolgoztak, mindvégig a T. O. eszközök jelentették az elsődleges forrást. Az ílymódon szerzett információk lehetővé tették, hogy Márton Áron életének és tevékenységének más módszerekkel hozzáférhetetlen részleteit, aspektusait ismerjék meg. Ezen információk birtokában a Szekuritáténak sok esetben sikerült a püspök kezdeményezéseit a leghatékonyabb módszerekkel semlegesíteni.

Következtetések

1955-től, börtönből való szabadulásától egészen 1980-ig, haláláig, Márton Áron szüntelenül megfigyelés alatt állt, és a Szekuritáté megpróbálta minden kezdeményezését megismerni, minden kommunistaellenes erőfeszítését el lehetetleníteni. A Márton Áron megfigyelésére hadrendbe állított lenyűgöző anyagi és emberi erőforrások dacára a Szekuritáté nem tudta elérni minden célját. A püspök állhatatossága, mellyel az állami beavatkozási szándéknak ellenállt, biztosította az egyház és a katolikus hit túlélését, és erkölcsi mércévé tette őt a kortársak és az utókor szemében.

Lázár Csilla fordította

NOVÁK CSABA ZOLTÁN

Márton Áron Pálfi Géza megfigyelési dossziéjában¹

A római katolikus egyház és a román állam viszonya a hatvanas évek közepére egy sajátos szakaszhoz érkezett. Az ötvenes évek első felében az egyházat megtizedelték, több jelentős vezetőjét bebörtönözték, de nem sikerült teljesen megtörni. Társadalmigazdasági intézményhálózatát felszámolták, de továbbra is meghatározó szerepet játszott a helyi közösségek életében. Az egyház erejét bizonyítja az a hatalmas érdeklődés is, amely Márton Áron szabadulása utáni bérmakörútját övezte. A püspököt lelkes tömegek fogadták minden meglátogatott településen, és a fiatalok százával jelentkeztek bérmálkozásra. A püspök bérmakörútjai több kellemetlen meglepetést tartogattak a pártvezetés számára. A helyi káderek közül sokan nem tudtak ellentmondani, nemet mondani az egyház hívo szavának. A korabeli dokumentumokból világosan kiderül, hogy több párttag, helyi pártvezetők gyerekei is jelentkeztek bérmálkozásra.² Válaszként az állami szervek kényszerlakhellyel sújtották a püspököt, akinek megtiltották, hogy elhagyja a püspökség épületét. Mindezek ellenére Márton Áron továbbra is az egyik legbefolyásosabb, legnagyobb hatással bíró romániai magyar személyiség maradt. Értelmisségiek, papok és laikusok, hívek, sőt közeleti személyiségek is tartották vele a kapcsolatot, választ, véleményyt vártak tőle a legkülönbözőbb jellegű problémáikra, kérdéseikre.

A Gheorghiu-Dej-korszak utolsó felében és a Ceaușescu-rendszer első időszakában tapasztalható politikai nyitás kihatással volt a párt egyházpolitikájára is. A párt az ötvenes évek végén az intézményegyesítéssel még erősebb kontroll alá vonta a romániai magyarság kulturális életét. Ez az állapot a relatív liberalizáció időszakában sem változott. 1963–1964 között szabadon hozzáférhetővé tették a politikai foglyok többségét, köztük több tucat katolikus papot.

¹ A tanulmány a Bolyai János Kutatási Ösztöndíj támogatásával készült.

² Stefano Bottoni: *Sztálin a székegyeknél*. Pro-Print Könyvkiadó, Csíkszereda 2008. 113–333.

²¹ ACNSAS, Fond Informativ, dosar nr. 261.991, vol. 5, f. 93.

²² Uo., 57, ff. 246–249.

Pálfi Géza (a képen középben) Márton Áron bizalmas papja, kedves munkatársa volt

és anyagiakkal segítik a görögkatolikusokat.⁵ Mindezen „ellenséges” cselekedetek mögött mint szellemi irányító Márton Áron állt. Az egyházak feletti kontroll megtartása és megerősítése érdekében a hatalmi szervek újabb mód-
szerhez folyamodtak, a manipulációhoz.

Az Egyházügyi Hivatal ilyen jellegű tevékenysége mellett a Szekuritáté még nagyobb mértékben behálózta a különböző felső egyházi fórumokat. Erre a sorsa jutott a Gyulafehérvári Püspökség is. A veszélyesnek tartott egyházi emberek köré besűgő-hálózatot vontak, majd a róluk szerzett információk alapján különböző módszerekkel próbálták meg befolyásolni, kompromittálni, megakadályozni tevékenységüket, esetenként eltávolítani az adott tisztségből, szerepkörből.

Ebbe a folyamatba illeszkedik be az ún. Pálfi-ügy. Pálfi Géza 1963-ban került a Szekuritáté célkeresztjébe egy Márton Áronnal folytatott lehallgatott beszélgetés után. Pálfi egy magyarországi útiról számolt be a püspöknek.⁶ A Szekuritáté gyulafehérvári tisztjei, attól tartva, hogy a püspök megpróbálja fel-

A párt ezután nem alkalmazott látványos módon erőszakot az egyházakkal szemben, ebben az időszakban kevesebb papot zártak börtönbe. A hatvanas évektől kezdődően arra is lehetőség kínálkozott, hogy a katolikus egyház újra felvegye a hivatalos kapcsolatokat a Vatikánnal. 1968-ban megtörténtek az első lépések, hivatalos egyeztetések, aztán a következő évtizedekben sor került a kétoldali tárgyalásokra is. A hatvanas évek második felében egy másik fontos esemény határozta meg a katolikus egyház történetét, a II. vatikáni zsinat. Az egyház a zsinat eredményeképpen egyfajta megújuláson esett át. A változások a hatvanas évek végétől, hetvenes évek elejétől a Magyarországról és a német nyelvterületekről származó egyházi irodalom, valamint a Rómában tanuló fiatalok révén érzékelhetővé váltak Erdélyben is. Megjelent egy új generáció, a Pálfi Géza generációja, amely újszerűen fogta fel az ígihirdetést, a papi hivatást. Maga Márton is, a következő szavakkal engedte útjára az 1964. április 5-én felszentelt papokat: „...minket, idősebbeket, akik más világban nevelkedtünk, más körülmények közt és más kilátásokkal készültünk az evangélium hirdetésére, kísér a múlt néhány emléke. Mi talán nem tudunk – vagy nem tudunk egészen – a mai nemzedék nyelvén beszélni. Ti viszont ezeknek az időseknek a gyermekei vagytok egészen.”³ A katolikus egyház a diktatúra szorítása ellenére is erősíteni tudta tevékenységét, például a hittantanításban, ezzel újabb kihívásokat teremtve az „új, sokoldalúan fejlett szocialista társadalom” kiépítésén fáradozó pártvezetésnek. Íme, hogyan értékelték ezt a jelenséget a Szekuritáté Kovászna megyei szervei: „Az utóbbi időben az figyelhető meg, hogy a római katolikus papok fokozzák az iskolás gyerekek és fiatalok vallásos-misztikus szellemiségben történő tanítását és a szocialista államrendünk ellen beszélnék. A rendelkezésünkre álló információkból az tűnik ki, hogy mindez egy, a Márton Áron püspök és Jakab Antal segédpüspök által jóváhagyott, tudatos program szerint történik. Az utasításukat és a szigorú előírásokat a papok nagyon intenzíven és pontosan hajtják végre.”⁴

A kommunista pártvezetés az általános nyitás közepette sem mondott le arról, hogy továbbra is megpróbálja befolyásolni az egyházak tevékenységét. A Szekuritáté fokozta a megfigyelő, felderítő tevékenységét. A CNSAS irattárából előkerült dokumentumokból az derül ki, hogy a '70-es '80-as években a katolikus papokat még intenzívebben követték, figyelték meg, mint az előző időszakokban. Az indokok között szerepelt, hogy „gyanús kapcsolatokat ápolnak a Vatikánnal” és más „reakciós vallásos szervezetekkel”, „nacionalista és irredenta tevékenységet” fejtenek ki, valamint morálisan

Denisa Florentina Budeancă: Supravegherea informativă a preoților catolici maghiari în anii '70 – '80. In *Partide politice și minorități naționale din România în secolul XX*. Techno Media, Sibiu 2009, 344.

ACNSAS, Fond Informativ, dos. 69.237, f. 194.

³ Márton Áron írásai és beszédei. II. kötet. Szerk.: Márton József. Gyulafehérvár, 1977, 40.

⁴ ACNSAS, Fond Documentar, dos. 69., f. 30.

használni a fiatal teológust egy, a Vatikánnal történő kapcsolatfelvételt, 1963. november 15. és 1964. február 18. között élénken figyelték Pálfi minden lépését. Érdeklődésük középpontjában szerepelt még Pálfi ún. „nationalista-sovén” tevékenysége is.⁷ A vatikáni kapcsolatfelvétel mint központi kérdés 1964 után eltűnt a Pálfi-dossziékból, a nacionalizmus és sovinizmus vagy irredentizmus vádja viszont folyamatosan jelen maradt egészen 1984-ig. A megfigyelés okozati tényezői között szerepelt még: „a papi hivatás megélésének az átlagostól is eltérő mélysége és intenzitása” (a hittantanításban kifejített tevékenysége és a Pro Iuventute mozgalom megszervezése 1970-ben), a külföldi személyekkel (akiktől vallásos és világi jellegű irodalmat kapott) való kapcsolattartás és a meggyőződéses antikommunizmusa. Minderzek mellett fontosnak tartjuk kiemelni azt a tényt is, hogy Pálfi, habitusából fakadóan is, a Szekuritáté egyik markáns ellenfelének számított. Erős személyiség volt, aki a papi teendőket hivatásként kezelte, aki tudatosan és küldetészerűen szolgálta közösségét mind vallási-morális, mind kulturális-nemzetiségi dimenzióban. Pálfi a székelylelvi Mária-templom született, egy hagyományos, bizonyos szempontokból konzervatívnak nevezhető helyi közösségben, és ez kihatással volt a szocializációjára. Határozott elképzelése volt a nemzetről, közösségről, a kultúráról, a társadalmi összefogásról, annak összetartó erejéről. Ez a világkép szinte semmiben sem egyezett a kommunista ideológia alapjaitól, társadalom-alakító elképzeléseivel. Tovább fokozta az államhatóságok figyelmét az a tény is, hogy Pálfi papi-tanári minőségében nyíltan is hangoztatta a párt egyházellenességére és kisebbségpolitikájára vonatkozó bírálatait, és tudatosan cselekedett annak érdekében, hogy azok hatását minimalizálja, semlegesítse. Pálfi Géza rendszerellenes megnyilvánulásaival rövid időn belül az állami szervek egyik meghatározó és kibékíthetetlen ellenfelévé vált, aki sehogy sem akart együttműködő tagja lenni a pártvezetés által megáldott „sokoldalúan fejletett szocialista rendszernek”. Ezzel a magatartásával Pálfi gyakorlatilag a Márton Áron által fémjelzett, a mindennemű kollaborációt elutasító irányvonalat követte. Pálfi Géza helyzetének megítélését csak fokozta az a tény, hogy tanárként és papként gondolatait megosztotta híveivel és a diákjaival.⁸

1963 és 1984 között Pálfi Géza a Szekuritáté egyik, a katolikus körökben fontosnak tartott ellenfelének számított. A belügyi szerveknek sosem sikerült megismerniük a maga teljességében Pálfi tevékenységének, életének bizonyos vonatkozásait, részleteit, mindig akadtak fehér foltok a megfigyelésében. A két évtizedes követés, megfigyelés alatt viszont a politikai rendőrség belőzött a „célszemély” életébe, olyannyira, hogy annak bizonyos epizódjait

⁷ Uo. 11–12. f.

⁸ Denisa Bodeanu–Novák Csaba Zoltán: *Az elnémult harang. Pálfi Géza élete a Securitate irataiban*. Pro-Print Könyvkiadó, Csíkszereda 2011. 32–44.

ténylegesen is befolyásolta, alakította. A román politikai rendőrség és Pálfi Géza viszonya egy egyenlőtlen küzdelem története. Pálfi értékrendjével, habitusával, fékezhetetlen elszántságával a romániai kommunista rendszer egyik nem kívánt személye volt. A rendszer szolgálója és őre, a Szekuritáté, nagyon sok módszert (elszigetelés, kompromittálás, figyelmeztetés, büntetés) vetett be annak érdekében, hogy ellenfelét térdre kényszerítse. Sikertől nyomást gyakorolnia, kellemetlen helyzetbe hoznia⁹ azt, de a rendelkezésre álló (nem csekély mennyiségű) eszköztárral sem sikerült végérvényesen megtornie. A folyamatos megfélemlítés, nyomásgyakorlás nem ingatta meg Pálfi hitét, a saját közössége iránt érzett elkötelezett tenni akarását. Pálfi kiállása, a kommunista rendszer nyílt bírálatára nagyon sok emberben szimpátiát ébresztett, hisz a pap olyan dolgokat mondott ki, amelyekről nagyon sokan hasonlóképpen éreztek, viszont amelyekről nagyon kevesen mertek nyíltan beszélni. Pálfi Géza és a Szekuritáté egyenlőtlen küzdelme a pap rejtélyes halálával ért véget 1984-ben.¹⁰

A Pálfi Gézára vonatkozó belügyi iratokat elemezve kirajzolódna azok a támpontok, lelki-szellemi háttérbázisok, amelyek segítségével a pap felvehetette a küzdelmet a mindent ellenőrző diktatúrával és a titkosszolgálattal. Pálfinak

Pálfi Géza papszentelése 1964-ben

⁹ ACNSAS, Fond Informativ, dos. 209.495, vol. 4. 96. f. Interjú Vencser Lászlóval.
¹⁰ Bodeanu–Novák: *Az elnémult harang*.

az ügynökökkel, mesterkéltséggel és tudatosan szított személyes ellentétekkel teli környezetben intézményes háttérre és erős jellemű támogatókra volt szüksége. Az iratokat elemezve egyértelmű, hogy ebben a folyamatban Márton Áron jelentette a legerősebb referenciapontot a fiatal papnak. Mint említettük, Pálfi egy Márton Áronnal folytatott beszélgetés után került a Szekuritáté célkeresztjébe. Azt is tudjuk, hogy Pálfi végig élvezte a püspök töretlen bizalmát, minden körülmények között, még akkor is, amikor a gyulafehérvári tanári állásból történő elmozdítása érdekében a Szekuritáté a legfondorlatosabb eszközöket is bevetette.¹¹ Pálfi egyházpolitikai (egyház-állam viszonya) témán a püspök elkötelezett hívének számított, elutasított szinte mindennemű együttműködést a diktatúrával. Ilyen értelemben azt is mondhatjuk, Pálfi valójában a mozgásában, cselekvésében korlátozott püspök egyik meghozott szabított karja, „eszköze” is volt. Pálfi, ha szükséges volt, mindig a püspöknél keresett és talált menedéket, biztonságot. Értelmiségi és papi vívódásaiban, a Szekuritáté egyre erősödő nyomásával szemben Márton Áron vértette fel új gondolatokkal, ötletekkel. Az iratokból egyértelműen kiderül, hogy az esetenként forrófejű, nyakas papnak szüksége volt a kiegyensúlyozott, racionális tanácsokra, amelyeket a püspöktől mindig megkapott. Márton Áron közvetve és közvetlenül is helyet kap a Pálfi-dossziében. A püspök eszmeisége, gondolatvilága, világ- és egyházpolitikai krédója közvetetten folyamatosan ott van a Pálfi-iratokban mint hivatkozási pont. Ugyanakkor néhány személyes beszélgetés lehallgatása révén közvetlenül is jelen van. A lehallgatott beszélgetésekből kiderül, ha súlyosabb gondja, dilemmája akadt, Pálfi személyesen kérte ki a püspök tanácsát, konzultált vele. Beszélgetéseik a legkülönbözőbb témák sokaságát érintették: a magyar közösséget sújtó nemzetiségpolitika és annak negatív kihatásai, illetve az ezt ellensúlyozó lépések, a nemzeti identitás megélése (1. sz. irat); a Szekuritáté nyomásának ellensúlyozása, a lehetséges ellenreakciók (2., 3., 4. sz. irat).

Dokumentumok

1. *Feljegyzés Pálfi Géza lelkipásztor és Márton Áron püspök beszélgetéséről* (Gyulafehérvár, 1976. szeptember 8.)

Belügyminisztérium

Fehér Megyei Felügyelőség

Nr. 0014, 1976. szeptember 8.

¹¹ Bodeanu–Novák: *Az elnémult harang...* 39–44.

Szigorúan titkos
...példány
Feljegyzés

Urania forrás, 1976. január 5.

17 óra 33 perckor a célszemélynél megjelent Pálfi Géza tanár, aki tájékoztatta a célszemélyt¹² (Csz), hogy Bethlenben és Székelykeresztúron tartott műsorszerű teológiai előadást. Elmondta, hogy Besztercén is volt, ahol meglátogatta a katonának besorozott teológusokat. Ezek után Pálfi Géza azt mondta: szeretnék megbeszélni önnel egy kérdést, de nem tartanám most fenn, esetleg holnap reggel.

Csz: Személyes probléma?

P: Nem az enyém, a másé.

Csz: Mondjad most.

P: Van Marosvásárhelyen egy jó barátom, asszisztens, és ha megkapja a jóváhagyást, áttelepül Magyarországra. Ezt olyan érvekkel indokolta meg, amelyeket nem tudok hogyan megítélni. Azt mondja, hogy ő már 50 éve figyeli az erdélyi kisebbség helyzetét, és 50 éve mondja, hogy csak lefelé megyünk, és nincs kilátásunk a felemelkedésre. Meggyőződése, hogy egyik generációnak meg kell tennie ezt a lépést, és ha nem ő teszi meg, akkor a gyerekei vagy unokái kell ezt meglépjék. Azt mondja, hogy itt lassan-lassan minden ajtó bezárul.¹³ Azt mondja például, hogy Marosvásárhelyen a románok határozzák el, hogy ki lehet asszisztens, és csak románokat tesznek oda. Ha elmegy, meg tudja őrizni a tiszta lelkiismeretét és biztosítani tudja a jövőjét. Tehát nincs kilátása arra, hogy a gyereke bármit [iskolát – szerk. megj.] is elvégezzen. Minderre nem volt mit mondanom. Számmomra természetesen, hogy úgy tartsam, itt a helyem. Kíváncsi vagyok, hogy mi a véleménye erről, mert idővel elő fognak fordulni még ilyen esetek.

Csz: Vannak tények, amelyeket nem lehet tagadni, de nem a kivándorlás a megoldás. Véleményem szerint a magyaroknak akkor van jövőjük, ha népe-

¹² Márton Áron püspök.

¹³ Az RKP a hetvenes évek második felétől gyökeresen változtatott az addigi nemzetiségpolitikáján. Ez a fordulat negatívan érintette az erdélyi magyarságot. Jelentősen leszűkülték a karrier-lehetőségek, a kulturális, nyelvhasználati jogok csorbultak, az ideológiai szigor egyre erőteljesebbé vált. A homogenizáció következtében megváltozott több erdélyi város etnikai összetétele. A folyamat egyik fontos és kiemelt helyszíne volt Kolozsvár és Marosvásárhely. Ezek a történések jelentősen befolyásolták a magyar kisebbség lelki állapotát, fokozva a kivándorlási tendenciákat. Részletesebben lásd: Novák Csaba Zoltán: *Aranycsúcs-rendszer magyarországi politikája 1965–1974*. Pro-Print Könyvkiadó, Csíkszereda 2010. 10–100.

sebbek a többieknél, és ha a munkájuk által arra kényszerítik a társadalmat, hogy elismerje az érdemeiket.

P: De nincs lehetőségük magyar nevelésben részesülni. Az iskolában a tanárok örülnek, ha megmarad az állásuk, nem hogy a magyarságukra emlékeztesék őket.

Csz: A magyaroknak oda kell eljutniuk, hogy ne legyen szükségük arra, hogy a tanárok emlékeztessék őket a magyarságukra.

P: De kiadványok és iskolák nélkül ez lehetetlen.

Csz: Nem lehetetlen. Az erdélyi magyarok gondoljai összefonódnak az összmagyarság gondjával. Szilávokkal, németekkel és románokkal vagyunk körülvéve. Ilyen körülmények között az a néhány millió magyar csak úgy fog tudni ellenállni, ha annyira kiválóak lesznek, hogy a társadalom ne tudja nélkülözni őket.

P: De a legtöbb magyar külföldön vált kiválónak. Ott lettek nagy mérnökök, tudósok, mivel voltak lehetőségeik.

Csz: Nem így van. Itthon is elérhetik ezt, még románul tanulva is, természetesen háromszor annyi munkával, mint a kollégáik. Ez a kisebbségek sorsa. El kell fogadnunk a harcot. Hova mennek?

P: Én úgy gondolom, hogy nem teszük jól azok, akik ezt teszik, de a legtöbben nem így értelmezik.

Csz: Az embereket meg kell győzni, hogy lemondjanak erről a szándékukról. Igaz, hogy a kisebbségi embernek nehéz az élete, de ezt el kell fogadni.

P: Amit Ön mond, az az én meggyőződésem is, de nem tudom, hogy ezt hogyan lehetne közvetíteni. Ha lenne bár egy szerkesztett [szövegünk – szerk. megj.], vagy valami egyéb, mert egyesek azt mondják: „Miert maradjunk itt? Hogy gondozzuk a temetőket?”

Csz: Azt hiszem, hogy a szerkesztés nem lenne megoldás. Inkább először val alakítsuk ezt a közösségi öntudatot. Emlékszem, hogy gyerekként nem ismertem a magyar zászló színeit. Gimnáziumba jártam, amikor megláttam és megismertem a zászlót. Jött 1919, és a román csendőr nem tűrte, hogy valaki a magyar zászló színeiből alkotott szalagot viseljen, vagy piros, fehér, zöld virágokat. Ezzel megerősítette a magyar zászló színei iránti tiszteletet, a fiatalok a mellény belésén hordták azt, még a falusiak is. A megszorításra tehát ez a reakció, és ennek tudatában kell lennünk. Ez a mi helyzetünk, de az összes magyaráé is.

P: Köszönöm, és kérem, adja rám is újévi áldását.

2. Feljegyzés Pálfi Géza és Márton Áron püspök lehallgatott beszélgetéséről (Gyulafehérvár, 1978. szeptember 2.)

Magyar nyelvről fordítva

Dátum: 1978. szeptember 2.

Szigorúan titkos

Egyetlen példány

Urania¹⁴

17 óraker a célszemély¹⁵ (Csz) belépett az irodába Pálfi Géza lelkipásztorral együtt, aki a következőket mondta:

[...] ¹⁶ Kérdezte, hogy hol voltam augusztus 18-án. Gondoltam, nincs semmi értelme, hogy megmondjam, hol voltam. Azt mondtam, hogy „Viszontlátásra!”, s ezzel elmentem. Néhányszor elmondta, hogy „Tudja meg, hogy téved!”, vagyis hibázom, hogy így viselkedem vele. Most meg megjött ez.

Csz: Ezért hívat most. Meg akar szidni.

P: Persze! Látszik, hogy most ez az eljárás, megállítja az embereket az utcán és bárhol, tárgyal velük. Lehet, hogy ennek kompromittáló jellege is van. Mert még a diákoknak is mondják a hadseregél, hogy ezzel vagy azzal a tanárral jó viszonyban vannak, s hogy az igazat ad nekik, s így tovább.

Csz: Mit ír itt?

P: A nevetem és a címemet, s hogy Belügyminisztérium – Securitate. Itt a név, Pálfi Géza, Bibliotecii 3. sz. Kitérőlték a Milíciát és Securitatét írtak helyette.

Csz: Nem tudom, hogy lenne jobb. Lehet, hogy így jobb lenne.

P: Ha megyek, vagy ha nem megyek?

Csz: Ha nem mész.

P: Ha emlékszik rá, ezelőtt négy évvel történt már ilyen. Először elmentem, másodsor pedig nem, és utána négy évig nem történt semmi. Kezdetben féltem, hogy egy este meglesnek és megvernek, mert tőlük lehet erre számítani. Arra gondoltam, hogy nem csinálhatnak semmit nekem, ha nem megyek el. Ahhoz, hogy hívjanak, konkrét okokra van szükségük. Csak az, hogy szóba álljanak velem, még nem ok. Tehát komoly okuk kell hogy legyen. Legrosszabb esetben, ha nem megyek, eljönnek házkutatásra. Vagy meglesnek valahol, és megvernek.

¹⁴ Bejegyzés: Azonnal lehallgató készüléket szerelni az elem lakásába. Egyre érdekesebb lesz. 1978. 09. 7.

¹⁵ Márton Áron

¹⁶ Hiányzó szövegrész.

Csz: Nem hiszem, hogy megvernének.

P: Ha nem megyek, most olyan a helyzet, hogy kényszeríthetnek.

Csz: Igen, azt hiszem, hogy igazad van. Igazad van, nem küldhetnek ilyen idézőt, csak ha konkrét okuk van rá.

P: Persze! Gondolkoztam utólag, és eszembe jutott, hogy mi volt augusztus 18-án. Ebéd után nálam volt András Imre, és kikísértem. Az autója az ortodox templom előtt parkolt és odaig kísértem. Ez a bécsi jezsuita. Valószínűleg látták ezt. A csicsóiak is nálam voltak akkor, és reggel kikísértem őket az állomásra. Reggel elaludtam, mert éjjel keveset aludtam. Lehet, hogy reggel álmomra. Reggel elaludtam, hogy hol voltam 18-án. Ha nem állít meg ezzel, akkor lehet, hogy váltok vele néhány szót, de nem szeretem, hogy így állítsanak meg az utcán. Az az ember volt, aki Marosvásárhelyen éjjel belökött az autóra. Esetleg emlékszik rá.

Csz: Igen.

P: Ha mégis belém köt, meg fogom kérdezni, hogy tisztességes-e ok nélkül az autóban tartani éjjel egy embert. Nekem fontos az Ön véleménye, mert mindenki más azt mondja, hogy menjek. És amikor otthagytam a katedrális előtt, mindenki azt mondta, hogy szóba kellett volna állnom vele. De meglátnak a diákok vagy mások, s aztán milyen véleményük lesz rólam?

Csz: Valószínűleg most erről az erdélyi hangulatról akar beszélgetni. Most ez nyugtalanítja őket.

P: Nem is mondom senkinek, hogy ilyen idézőt kaptam, és nem megyek el, anélkül, hogy bárkinek bármit is mondanék.

Csz: Jó.

P: Sajnálom, hogy nem mondtam meg annak a milíciaruhásnak, aki hozta. De annyira meglepődtem, hogy szólni sem tudtam, s hirtelen nem jöttem rá, hogy ezt kellene tennem. Arra gondoltam viszont, hogy nem tudnak semmit, és nem tehetnek velem semmit. Csak akkor perelhetnek be, ha valami konkrét bizonyítékuk van. Az utóbbi öt hónapban, sőt előtte sem csináltam semmi olyasmit, ami államellenes lenne. Négy hónappal ezelőtt voltam ott.

Csz: Lehet, hogy az is nyugtalanítja őket, hogy itt voltak a magyarországiak, és vajon miért jöttek. Azért aggasztja ez őket, mert látják, hogy a két állam közötti viszony nem jó.¹⁷ Meglátjuk azonban, hogy merre alakulnak a dolgok.

¹⁷ A Románia és Magyarország közötti viszony, annak ellenére, hogy gyakorlatilag egy politikai tömbhöz tartoztak, a hetvenes évek közepétől folyamatosan romlott. A Ceausescu-diktatúra szorításában újjáértékelődött a romániai magyarság és Magyarország viszonya, amit az RKP vezetése kimondottan ellenségesen kezelte. 1977-ben ugyan még találkozott a két pártvezetés és elfogadták a nemzetiségiek ún. híd szerepét, érdemi változásokra a két pártvezetés és elfogadták a nemzetiségiek nére sem került sor. A problémáról részletesebben lásd: Földes György: *Magyarország, Románia és a nemzeti kérdés 1956–1989*. Napvilág Kiadó, Budapest 2007.

P: Marad tehát határozottan, hogy nem megyek.

Csz: Jó. Hivatkozhatasz arra, hogy megkérdezte engem.

P: De ők nem tudhatják, hogy megkérdeztem Önt, kivéve, ha most nem hallanak mindent.

Csz: Igen.

A beszélgetés után Pálfi elhagyta az irodát.

ACNSAS, *Fond Informativ, dos. 209.495, vol. 4, f. 92–93.*
Géppel írt román nyelvű feljegyzés fordítása.

3. Feljegyzés Pálfi Gézának Márton Áron püspökkel folytatott beszélgetéséről (Gyulaféhérvár, 1978. szeptember 21.)

Fordítás magyar nyelvből

Nr. 0022199

Dátum: 1978. szeptember 21.

Szigorúan titkos

Egyetlen példány

Urania

17 órakor a célszemély belépett az irodába, és a következőket beszélte Pálfi Géza lelkipásztorral:

Csz: És miben áll a bírság?

P¹⁸: 50 lej, ha 48 órán belül kifizetem, és 500, ha nem.

Csz¹⁹: Akkor fizesd ki az 50 lejt.

P: De le is kell mennem. Azt írja, hogy menjek ma délután. Ma nem tudok menni, mert konferencia van, s nem tudom, mit csináljak. Ha tudná az ember, hogy egyszer elmegy és elintézi, akkor az jó lenne, de az utóbbi hét évben én legalább kilencszer voltam náluk.

Csz: Hát menj el, és mondd meg nekik, hogy konferenciád van.

P: Mondtam az illetőnek, hogy nem megyek, mert konferenciám van, s akkor azt mondta, hogy menjek holnap 8-ra.

Csz: Akkor menjel 8-ra.

Novák Csaba Zoltán: *Aranykorszak? A Ceausescu-rendszer magyarságpolitikája 1965–1974*. Pro-Print Könyvkiadó, Csíkszereda 2010.

¹⁸ Pálfi Géza.

¹⁹ Márton Áron.

P: De, Excellenciád, ha én holnap 8-ra odamegyek, akkor két hónap múlva megint hívhatnák.

Csz: Lehetséges. De ettől nincs menekvés. Ilyen rendszerben élünk. Ki vagyunk téve ennek.

P: Jó. De most nem az én személyem védelméről van szó. Nincs vajon valamijük, amivel válhatnak minket?

Csz: Nincs. Itt csak a személyes kitartásról van szó.

P: Mert ha most elmegyek, meg vagyok győződve, hogy két-három hónap múlva újból hívnak.

Csz: Lehetséges. De az a két-három hónap mégiscsak időt jelent. Rendőri uralom alatt élünk.

P: Holnap órám is van, úgyhogy megmondtam az illetőnek, hogy órám van.

Csz: Holnap is ezzel kezdjed. Órád van, és kész. Nem tudok más tanácsot adni. Rendőri uralom alatt élünk, ki vagyunk téve a kellemetlenségeknek.

P: Igen. Ha egy parókián lennék, nem mennék el kifizetni a bírságot sem. Megvárnám a törvényszék döntését.

Csz: Várd meg. Nem bánom. A bírságot kifizethetem én.

P: Nem erről van szó. Van nekem is 50 lejem. Nem ettől függ.

Csz: Nem, nem, elvről van itt szó. Nem látom azonban, hogy hogyan tudnál kibújni ez alól.

P: És ha azt mondják, hogy holnapután is kell mennem, akkor holnapután is kell mennem. Tavasszal is egymás után háromszor voltam. Három délután.

Csz: Most haragszanak is rád, mert megpróbáltál ellenszegülni nekik. Mondd meg, hogy az én tanácsomra tetted. Mondjad, hogy megkérdezte engem.

P: Igen. Lehet, hogy nem is megyek el holnap, hanem ha küldenek még egy idézést, akkor megyek. Tulajdonképpen én nem ígértem meg holnap reggelre.

Azt mondtam, hogy lehet, hogy bemegyek. Meglátom, mit csinállok.

Csz: Neked kell döntened. Nincs mit csinálj.

A beszélgetés után Pálfi elment.

ACNSAS, *Fond Informativ, dos. 209.495, vol. 4, f. 94. Géppel írt román nyelvű átírat fordítása.*

4. *Feljegyzés Pálfi Gézának Márton Áron püspökkel folytatott beszélgetéséről* (Gyulaféhérvár, 1978. szeptember 22.)

Fordítás magyar nyelvről.

Dátum: 1978. szeptember 22.

Szigorúan titkos

Egyetlen példány

Urania

10 óra 15 perckor a célszemély belépett az irodába, és a következőket beszélte Pálfi lelkipásztorral:

P:²⁰ És hogy beszélünk-e olyan kérdésekről, amiket a külföldi sajtóban közölhettek volna, és ami sértené Romániát.

Csz:²¹ De mivel sérthetné Romániát?

P: Nem tudom, mert én szeretem, tisztelem, annyira, hogy...

Csz: Hm!

P: És végül, hogy milyen kapcsolataim vannak külföldiekkel, mert már felhívták erre a figyelmem, és a legtöbbet amellet kardoskodtak, hogy miért nem tájékoztattam az egyházi főnökeimet külföldi kapcsolataimról. Azt írtam oda – mert nyilatkozatot kellett adnom –, hogy nálunk nem létezik ez a szokás. Azt mondták, hogy ha hazajövök, egyből jöjjenek Önt tájékoztatni. Van egy törvény, és én is tudom, hogy a protokollról tájékoztatni kell. Így mondták, hogy van egy ilyen törvény.

Csz: Én erről nem tudok semmit.

P: Mondtam, hogy eljövök Önhöz és elmondom.

Csz: És én vállalom a felelősséget.

P: Én csak annyit mondtam, hogy hazajövök és elmondom Önnek.

Csz: De az állampolgárnak is vannak jogai.

P: Most megkérdeztem, hogy írjam-e le, hogy van egy nagyon jó magyarországi barátom, aki kétszer volt itt, és szállodában lakott, úgyhogy úgyszólván tudnak róla. Azt írtam, hogy találkoztam vele, és kérdeztem, hogy írjak-e neki, hogy többet ne jöjjön. Azt mondták, hogy ne írjak neki, én meg azt válaszoltam, hogy ez azt jelentené, hogy engem megint hívní fognak. Azt mondta, hogy nem hívnak, ha nem beszélék olyasmiről, ami Romániát befeketítené. Ez azt jelenti, hogy behívhatnak, ha ilyesmikről beszéltem. Végül, hogy idegeneket vezettem Nagyváradon, Aradon, Szatmáron, amikor én az idén nem is voltam ezekben a városokban.

Csz: Jó, de a problémák legnagyobb része kitalált.

P: Éppen ez a félelmetes. Most viszont nagyon jól érzem magam. Most megkönnyebbültem, viszont az a rémes, hogy az ember ki van téve...

Csz: Ennek a megaláztatásnak.

P: És ő ezt tudja. Esetleg András Imrével láthatott engem. Mással nem láthatott. András Imrét kikísértem, és ezt láthatta, de más nem volt, így nem volt mit látnia.

²⁰ Pálfi Géza.

²¹ Márton Áron.

séget vállalnom, hogy megtettem vagy sem valamit. Mégis az ember jól érzi magát, ha valaki, főleg a püspök, útbaigazítja. Látom azonban, hogy ebben a kérdésben Ön sem tud tanácsot adni. Félelmetes, hogy ők évről évre többet követelnek, minden téren, a kérdés pedig az, hogy hol van az a pont, ahol az ember azt mondja, hogy ennél többet nem tud adni.

Csz: Azt hiszem, hogy itt a lelkiismeret diktál. Ha azt diktálja, hogy nem, akkor nem.

P: De többféle lelkiismeret van.

Csz: De ez olyan dolog, amit nem lehet egy szabályzat keretében meghatározni.

P: Mert az én lelkiismeretem is egyfajta, ha teljesen nyugodt vagyok, és másfajta, ha nem. Tehát a lelkiismeret változik egyazon emberen belül is.

Csz: Igazad van. Miután elmentél, akkor is azon gondolkoztam, hogy mit mondhattam volna neked. Most, hogy ez a rendőrségi nagyfőnök megszökött, a külföldi lapok azt írták, hogy Románia még nagyobb megszorításokat fog alkalmazni.²²

P: Igen. Sok papot meghurcolnak máshol is. Tegnap, amikor azt mondtam, hogy menjek el, nem esett jól, mert a múltkor is... és én sem akartam menni. Most viszont rájöttem, hogy az Isten beszélt Önből. Jól tettem, hogy elmentem. Megszabadultam én is egy óriási nyomástól, mert minden este félve jöttem haza. Folyton securitatis autók mentek el mellettem, s ezért minden este félve jöttem haza. Most elmentem, elmondtam, amit akartam, megtörtént, aminek meg kellett történnie, ők is elmondták nekem, amit akartak, vagy legalábbis a felét annak.

Csz: Én ebből a bírságból azt szűrtem le, hogy ők csak be akarták bizonyítani, hogy meg tudnak bírságotolni. Meg akarták mutatni, hogy van hatalmuk. Aztán meg az a tény, hogy aki behívott, mondta, hogy reggel is mehetsz.

P: Igen, igen... azt mondta, hogy bármikor bemegetek, csak menjek.

Csz: Igen, ebben látszik részükről is a gyengeség.

P: Ez is gyengeség volt, hogy bármikor mehetek, csak menjek. És nem is voltak udvariatlanok. Utolért Bucsikó, aki a teológiával foglalkozik, és magyarul is tud – látszik, hogy követett az úton.

Csz: Hogy hívják?

P: Bucsikó. Látszik, hogy az úton követett, hogy bemegetek-e vagy sem, mert utolért, s mondtam, hogy épp hozzájuk megyek, és mondja meg a kollégájának, hogy a tegnap nem tudtam menni, és hogy 9-től órában van, úgyhogy egyből jött is az illetékes.

Csz: Felügyelt téged.

Csz: Ha még hívnak, mondd meg, hogy beszélte a püspökkel, és azt mondta, hogy az állampolgárnak is joga van a szabadsághoz.

P: Igen. Én most nem is utaltam Önre. Azt mondtam, hogy amikor először hívtak, nem mentem – ami félig igaz –, mert a teológián átképzés volt. Kérdezte, hogy azt én vezettem-e. Mondtam, hogy nem, de ilyen esetben mindenkinak akad ott valami dolga. Ezt elfogadta. Mondtam neki, hogy nem igazságos, hogy 50 lejrel megbírságotak, mert ott nekem nagyon komoly dologom volt.

Csz: Elvették a pénzed?

P: Még nem tettem le. Csodálkozott, hogy csak 50 lejre bírságotak. Örülök, hogy elmentem. Rosszabb, ha az ember nem tudja, hogy mi van. Tudom azt, hogy én nem csináltam semmit, de sosem lehet tudni, s az a gyanúm, hogy ezek most rám szálltak, s hívnak, amikor kedvük tartja.

Csz: Lehet, hogy mégsem hívnak többet. A viselkedésed után nem hívnak többet. Azért tartottam fontosnak, hogy ma elmenjél, mert a bírságolásodból látszott, hogy nem tudtak túl nagy bírságot kiróni rád. Lehet, hogy nincs is ehhez joguk.

P: Mutatott egy kis könyvet egy passzussal, ami előírja, hogy megbírságot lehet adni. Két oldalt kellett volna elolvasnom, hogy világos legyen, de nem lehetett. Ez volt, Püspök úr. Semmi egyéb.

Csz: Most voltál ott?

P: 8-kor. Mondtam, hogy 9-től órában van, s nagyon kellemetlen volt, mert hazaszaladtam, hogy megtartsam az órát, a gyerekek pedig nem voltak sehol, mert elmentek önkéntes munkára. Gondoltam, hogy felügyelnek, s meglátják, hogy nincs órában. Reggel viszont még nem tudtam, hogy a gyerekek elmennek.

Csz: Jó, megmondod nekik, hogy nem tudtad, hogy a gyerekek elmentek dolgozni.

P: Nem szeretném, ha egy ilyen aprósággal elkapnának, hogy hazudtam.

Csz: Ez az egész ügy kellemetlen. Mondtam, hogy menj el hozzájuk, mert én nem tudlak megvédeni.

P: Erre nem is gondoltam. Tudja, hogy gyakorlatilag miről van itt szó? Szerintem senki nem várja Öntől, hogy megvédje, mert végül is felnőtt vagyok és nekem kell eldöntenem, hogy mit csináljak. Gyerekes lenne, hogy elvárjam a püspöktől, hogy engem megvédjen. De véleményem szerint ebben a kérdésben nem létezik egy irányvonal, hogy hogyan kell viselkedni. Meg kellene határozni tehát egy viselkedési normát.

Csz: De ettől sehogy sem tudod megvédeni magad. Ilyen a rendszer.

P: Én éppen meg is haragszom, ha egy pap azt mondja, hogy a püspök mondta neki, hogy így vagy amúgy cselekedjen. Nekem a lelkiismeretem kell megmondja, mit csináljak, nem a püspök. A püspök adhat nekem tanácsot, de nekem, felnőtt ember lévén, döntést kell hoznom. Én nem is gondoltam erre. Nem is utaltam Önre, hogy ezt vagy azt mondta volna. Nekem kell a felelős-

²² Ioan Mihai Pacepa, a román titkosszolgálat egyik meghatározó egyénisége, a kémelhárítás főnöke 1978-ban az Egyesült Államokban kért menedéksíjot.

P: Mondta, hogy írjam meg a nyilatkozatot, s én mondtam, hogy egy negyedórán belül befejezem a nyilatkozatot, és kérem, hogy addig jöjjön vissza, és jött is.

Csz: Mít nyilatkoztál?

P: Hogy 1978 tavaszán voltam a Securitatén, s hogy azóta a következő külföldi állampolgárokkal találkoztam, egyeseket szállodába is vittem: Berza László, aki júliusban volt itt, András Imre, akivel tulajdonképpen a püspökségen találkoztam, nem jött hozzám. Azt tudták, hogy vele találkoztam, mert láttak, amikor elkísértem. Azt is tudták, hogy nem ő vezette az autót, hanem az unokaöccse. Én ezt nem tudtam, de ők mondták, hogy az unokaöccse vezette az autót. Ezt írtam, mert ők megmondták, hogy mit kell írnom, azt, hogy kivel találkoztam. Azt írtam, hogy ezekkel nem beszéltem semmi olyasmit, ami megjelenhetne a külföldi sajtóban – mert mind azt mondta, hogy megjelent, vagy hogy megjelenhetett volna. Aztán azt írtam, hogy ezt a dolgot nem jelentettem az egyházi főnökeimnek, mert nálunk nincs ilyen szokás, és aláírtam. Ez a nyilatkozatom.

Csz: Mondhattad volna, hogy megkérdeztl, és én nem kötelezhetlek erre.

P: Tehát ez volt.

Csz: Jól van. Örvendek. Épp az előbb gondoltam rád.

P: Köszönöm, hogy foglalkozik velem.

Ezek után Pálfi kért a célszemélytől egy könyvet, átmentek a másik szobába, hogy megmutassa, majd pedig, miután a célszemély odaadta neki a könyvet, elment.

ACNSAS, *Fond Informativ, dos. 209.495, vol. 4, f. 95–96.*
Géppel írt román nyelvű átirat fordítása.

STEFANO BOTTONI

Ellenállás és közösségépítés.

Márton Áron

és a román kommunista rendszer*

Rövid tanulmányom Márton Áron püspök és a román kommunista rendszer kapcsolatát elemzi. Néhány eredeti forrás, korábbi kutatásaim és a legújabb szakirodalom felhasználásával bemutatom, hogyan alakult ki, és milyen hatást gyakorolt a román köztudatra a Márton Áron tevékenységéről alkotott kép sokáig negatív megítélése. A magyar és a román történetírás ma is elterőn értékeli a gyulafehérvári római katolikus püspök pasztorációs tevékenységét, politikai nézeteit és eszmei világát.¹ Az 1990-es években kialakult »egymás melletti«² elbeszélés részben a források hiányos ismeretéből, részben a párhuzamos nemzeti narratívák közötti konfliktusból eredt. Tanulmányom

* A tanulmány első megjelenése: Székelyföld, 2013/7, 97–107. A tanulmány elkészítését az OTKA K-104408 számú programja támogatta.

¹ A magyar szakirodalom néhány jelentős terméke: Szőke P. János: *Márton Áron*. (A szerző kiadása) Tirol 1988; Domokos Pál Péter: *Reméltetlenül. Márton Áron, Erdély püspöke*, Eötvös Kiadó, Szeged 1989; Szőke P. János: *Göröngyös úton*, Gloria-Keresztény Szó–Don Bosco Kiadó, Kolozsvár–Budapest 1993; Vincze Gábor: A kisebbségpolitikus Márton Áron. In *Magyar Kisebbség*, 1995/1, 93–108; Marton József (szerk.): *Márton Áron emlékkönyv*. Gloria Kiadó, Kolozsvár 1996; Marton József (szerk.): *Márton Áron irásai és beszédei*. Római Katolikus Érsekség, Gyulafehérvár 1996; Virt László: *Nyitott szívvel. Márton Áron élete és eszméi*, Teleki László Alapítvány, Budapest 2002; *Márton Áron Breviárium*. A kötet anyagát válogatta, az élettrajzi adatokat összeállította, az Utószót írta Virt László. Kairosz Kiadó, Budapest 2009; Ottmar Träsch–Attila Seres: Márton Áron 1944. május 18-i kolozsvári beszéde a zsidók deportálása ellen. Gondolatok néhány magyar és román levéltári irat apropóján. In *Múlt és Jövő*, 2011/3. Románul csak néhány éve jelent meg egy nyugalmazott katonatiszt tollából Márton Áron életművének első „objektív” szándékkal készített román nyelvű értékelése: Iulius Mureşan: *Episcopul Márton Áron*. Risoprint, Cluj-Napoca 2008.

Tartalom

Előszó (Lázár Csilla, Soós Károly).....	9
Jakubinyi György gyulafehérvári érsek köszöntője.....	13
Várszegi Asztrik pannonhalmi főapát köszöntője.....	14
I.	
OZSVÁTH JUDIT	
Márton Áron, a kolozsvári egyetemi lelkész és lapszerkesztő.....	17
PÉTER IZABELLA	
Zsidók keresztelése a Gyulafehérvári Római Katolikus Püspökség dél-erdélyi részében a Holokauszt idején.....	34
NAGY MIHÁLY ZOLTÁN	
Márton Áron és az erdélyi határvíta 1945 után.....	46
HOLLÓ LÁSZLÓ	
Az Erdélyi Római Katolikus Státus és Márton Áron püspök viszonya.....	65
MARTON JÓZSEF	
Márton Áron tanúságtevése a görögkatolikus bíborosok felé.....	78
SERES ATTILA	
„A legreakciósabb egyházi vezető” Román állami egyháziügyi vezetők percepciói Márton Áronról a hruscsovi érában.....	89
DENISA BODEANU	
Márton Áron dossziéi a Szekuritáté Irattárát Vizsgáló Országos Tanács archívumában.....	116
NOVÁK CSABA ZOLTÁN	
Márton Áron Pálfi Géza megfigyelési dossziéjában.....	127